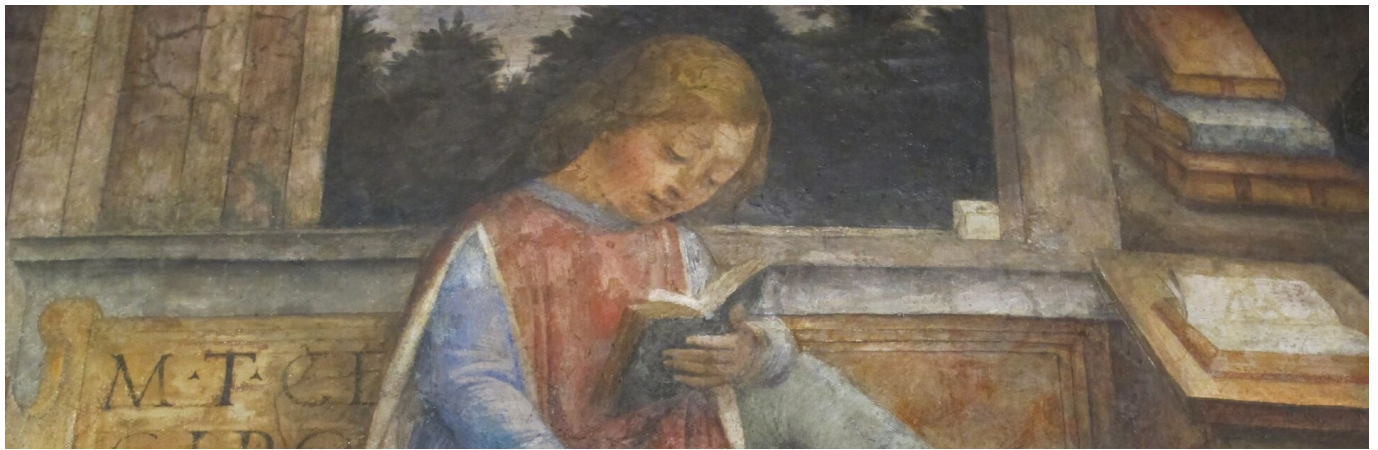

Decorum w wybranych tekstach literatury starożytnej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Homer, *Iliada*, tłum. K. Jeżewska, Wrocław 1986, s. 30–31.
- Źródło: Horacy, *Sztuka poetycka*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, tłum. A. Lam, Warszawa 2019, s. 477.
- Źródło: Wergiliusz, *Georgiki*, tłum. A.L. Czerny, Warszawa 1956, s. 26.
- Źródło: Teresa Michałowska, *Stosowność*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej (Średniowiecze – Renesans – Barok)*, red. T. Michałowska, Wrocław 1990, s. 790: *Stosowność*.
- Źródło: Horacy, *Sztuka poetycka*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, tłum. A. Lam, Warszawa 2019, s. 491.
- Źródło: Mirosław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 50–51.
- Źródło: Mirosław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 100–101.
- Źródło: Wergiliusz, *Ekloga ósma*, [w:] tegoż, *Bukoliki*, tłum. K. Koźmian, Warszawa 1998, s. 87–91.
- Źródło: Wergiliusz, *Eneida*, oprac. S. Stabryła, tłum. T. Karyłowski, Wrocław 1981, s. 3–5.

- Źródło: Anakreont, [*Nie ten mi bliski*], [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, oprac. J. Danielewicz, Wrocław 1984, s. 111.
- Źródło: Tyrtajos, [*Z takim człowiekiem nie będę się liczył...*], [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, tłum. W. Appel, Wrocław 1984, s. 290–292.
- Źródło: Symonides, [*Wątpliwe są siły człowiecze...*], [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, oprac. J. Danielewicz, Wrocław 1984, s. 125–126.

Decorum w wybranych tekstach literatury starożytnej

Vincenzo Foppa, *Młody człowiek, który czyta Cyserona*, ok. 1464

Źródło: I, Sailko, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Antyczni twórcy często zwracali się z prośbą o natchnienie do muz, choć dobrze wiedzieli, że nie wystarczy zdać się na bogów, by powstało dzieło na wysokim poziomie. Konieczna była też znajomość reguł, których zastosowanie sprawiało, że utwór wpływał na odbiorców tak, jak chciał autor. Wśród tych reguł bardzo ważne miejsce zajmowała kategoria stosowności, po łacinie nazywana *decorum*.

Twoje cele

- Wymienisz polskie odpowiedniki słowa *decorum*.
- Wyjaśnisz związki między typem bohatera przedstawionego w *Eneidzie* a przynależnością gatunkową tego utworu.
- Scharakteryzujesz styl *Eneidy* Wergiliusza.
- Porównasz styl zastosowany przez Wergiliusza w *Bukolikach* i *Georgikach* oraz wyjaśnisz przyczyny użycia określonego stylu.

Przeczytaj

Literatura jako sztuka

W starożytności pojęcie „sztuka” (gr. *téchne*, łac. *ars*) oznaczało umiejętność tworzenia dzieł według określonych reguł. Nie ograniczano działań wyłącznie do tych, w których brali udział artyści – sztuką zajmował się np. rzeźbiarz, malarz, ale też woźnica czy szewc. Nabytą w trakcie praktyki umiejętność, czyli właśnie „sztukę”, przeciwstawiano wrodzonym zdolnościom, czyli talentowi.

Grecy, m.in. Platon, podkreślali konieczność posiadania naturalnych zdolności. Za równie ważny uznawali wpływ boskiego natchnienia, np. inspirację ze strony muz. Jednak już w tekstach [Arystotelesa](#) pojawia się przekonanie, że twórca powinien łączyć wrodzone uzdolnienia ze znajomością reguł. Podobnie rzymski poeta [Horacy](#) w wierszowanym traktacie nazywanym *Ars poetica* (*Sztuka poetycka*), znanym także jako *List do Pizonów*, wskazywał na konieczność łączenia talentu z rzemiosłem.

((Horacy

Sztuka poetycka

Czy pieśń chwalebną tworzy natura czy sztuka,
wiedziono spory: nie wiem, na co by się zdała
nauka bez zdolności czy talent surowy:
rzecz jedna żąda drugiej i łączą się zgodnie.

Źródło: Horacy, *Sztuka poetycka*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, tłum. A. Lam, Warszawa 2019, s. 491.

Lawrence Alma-Tadema, *Trudny wers Horacego*, 1881

Znaczenie połączenia obu sfer podkreślał inny rzymski twórca – **Cycon**. W traktacie *O mówcy* sugerował, by orator nie polegał wyłącznie na wewnętrznych predyspozycjach, ale poznał zasady układania przemowy. Zalecenie, by przyswoić sobie reguły, odgrywało zatem istotną rolę również w **retoryce**, czyli w sztuce polegającej na tworzeniu ukształtowanej artystycznie, a przy tym skutecznej wypowiedzi.

Stosowność jako kategoria literacka

W antyku uznawano, że jedną z cech podstawowych i decydujących o wartości **estetycznej** dzieła retorycznego lub utworu literackiego jest jego stosowność. W języku greckim pojęcie to oddawano słowem *prépon*, natomiast w łacinie – wyrazem *decorum*.

((Mirosław Korolko

Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny

Zasada stosowności [...] zwana potocznie „taktem retorycznym”, decyduje o właściwym i celowym doborze i użyciu środków retorycznych. Fundamentem tej zasady jest osobiste wyczucie (stąd „takt”) mówcy (pisarza), rozwijane przez doświadczenie i ćwiczenie. „Jak w życiu, tak w wymowie, nic nie jest trudniejsze, jak rozpoznać to, co przystoi, Grecy to *prépon*, my zaś *decorum* nazywamy. Jest na to wiele i świetnych przepisów i rzecz jest jak najbardziej warta poznania. Gdy brak nam o tym wiedzy, błądzimy nie tylko w życiu, ale też bardzo często w poezji i wymowie” (Cycon [...]). Stosowność retoryczna obejmuje zarówno kwestie estetyczne (piękno celowe), etyczne (sposób mówienia zgodny z etosem mówcy) i stylistyczne (odpowiednie użycie figur właściwe dla określonego celu wypowiedzi perswazyjnej). W podręcznikach retoryki najczęściej analizowano stosowność „wewnętrzną” i „zewnętrzną”. Stosowność wewnętrzna polega na utrzymaniu zgody między myślą, rzeczą (*res*) a słowem (*verbum*): „odpowiednie dać rzeczy słowo”. Nazywano to koherencją (od łac. *cohaereo* ‘łączyć się, przylgnąć’) rzeczy i słów. Regulatorem tej zgodności jest jedna z tzw. czterech zalet (sprawności) stylu, określana terminem *aptum* [...]. „Język będzie stosowny – twierdził Arystoteles – jeśli będzie wyrażał wzruszenie i charakter i jeśli będzie odpowiedni do swego przedmiotu. [...]”. Stosowność zewnętrzna

odnosi się do zgody między sposobami wygłoszenia mowy a możliwościami jej odbioru przez słuchacza w zestawieniu z różnymi okolicznościami czasu i miejsca.

Źródło: Mirosław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 50–51.

W rozważaniach na temat stosowności (*prépon, aptum, decorum*) pojawiają się trzy podstawowe wątki:

- zestrojenie wypowiedzi literackiej z typem osoby mówiącej w tekście (narratorem, podmiotem lirycznym) – sposób mówienia powinien pasować do wieku, płci, stanu społecznego i charakteru tej osoby;
- łączenie poszczególnych gatunków literackich, np. komedii i tragedii, z określonym typem bohatera oraz sposobem, w jaki ten bohater się wypowiada;
- styl odpowiedni dla danego bohatera czy przedstawionej w utworze sytuacji.

Za niestosowne uznawano natomiast sytuacje, w których np.:

- pochodząca z nizin społecznych osoba mówiąca w tekście wypowiadała się w sposób elokwentny i elegancki, ponieważ było to niewiarygodne;
- w komedii głównymi postaciami były osoby należące do elit, herosi czy bogowie, gdyż wyśmiewanie ich miało być nieetyczne i niepedagogiczne;
- posługiwano się podniosłym słownictwem lub skomplikowaną składnią w sprawach nieistotnych, bo powodowało to dysonans między tematem a formą wypowiedzi.

Styl wypowiedzi

Arystoteles, Horacy, Cyceon oraz inni antyczni teoretycy i twórcy wskazywali na konieczność posługiwania się odpowiednim, czyli stosownym, stylem.

((Mirosław Korolko

Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny

Styl stosowny [...] to styl celowy, właściwy, funkcjonalny, a więc zgodny z przedmiotem, naturą i celem myśli [...]. Zasada stosowności poucza, jak posługiwać się chwytami stylistycznymi, aby osiągnąć zamierzone wrażenie estetyczne i pożądany efekt perswazyjny. [...]

„Ta odpowiedniość oznacza:

- a) nie mów niedbale o poważnych sprawach ani uroczyście o marnych;
- b) nie dołączaj ozdobnych przydawek do lichych wyrazów (np. «O czcigodne drzewo figowe»);

c) celem wyrażenia wzruszenia używaj języka człowieka rozzłoszczonego, jeśli mówisz o gwałcie; jeśli zaś mówisz o bezbożności i o brzydocie, używaj języka człowieka wzdragającego się i powściągliwego; mówiąc o czynach zasługujących na pochwałę, stosuj język człowieka zachwyconego; jeśli o żałosnych sprawach – człowieka przygnębionego i podobnie we wszystkich innych wypadkach. [...] Wszystkie odmiany stylu oratorskiego można stosować w porę i nie w porę” [...]. Reguła stosowności stylu [...] oznaczała więc dostosowanie stylu do rodzaju perswazji [...], do możliwości oratorskich podmiotu [...], wreszcie do nastroju odbiorców i całego splotu okoliczności towarzyszących procesowi perswazji.

Źródło: Mirosław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 100–101.

W antyku zazwyczaj rozróżniano trzy style, odpowiednie dla określonego typu bohatera czy sytuacji: niski (prosty), średni i wysoki (wzniosły). Żaden z nich nie był lepszy od pozostałych – za najważniejsze uznawano to, by stosować je w odpowiednich okolicznościach. Ten podział można dostrzec np. w twórczości [Wergiliusza](#).

((Teresa Michałowska

Stosowność

Styl niski (*humilis*) miał być stosowny dla przedmiotu, którego przykładu dostarczają Bukoliki, gdzie na pierwszy plan wysuwają się postacie należące do świata pasterskiego. Styl średni (*mediocris*) reprezentują *Georgiki*, w których pojawiają się postacie związane z rolą i kulturą agrarną; styl wysoki (*grandiloquus*) to styl *Eneidy*, prezentującej działania bohaterów stanowo najwyższych.

Źródło: Teresa Michałowska, *Stosowność*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej (Średniowiecze – Renesans – Barok)*, red. T. Michałowska, Wrocław 1990, s. 790: *Stosowność*.

Słownik

alegoria

(gr. *allegoreo* – mówić coś innego) – postać lub motyw o znaczeniu przenośnym, a przy tym utrwalonym w kulturze

apostrofa

(łac. *apostroŕphe*; gr. *apostréphō* – odwracam się) – bezpośredni zwrot do adresata wypowiedzi

epos

(gr. *epos* – słowo) – gatunek epiki obejmujący rozbudowane utwory, zazwyczaj wierszowane, a ukazujące dzieje legendarnych lub historycznych bohaterów, przedstawione na tle wydarzeń przełomowych dla danej społeczności

estetyka

(gr. *aisthētikē* – wrażenie zmysłowe) – wiedza o przedmiotach pięknych i przeżyciach z nimi związanych; nauka o pięknie

etyka

(gr. *ethos* – zwyczaj) – dział filozofii zajmujący się badaniem moralności i tworzeniem zasad moralnych

inwersja

(łac. *inversio* – odwrócenie) – szyk przestawny

kolokwializm

(łac. *colloquium* – rozmowa) – potocyzm, wyraz lub wyrażenie stosowane przede wszystkim w języku potocznym

neologizm

(gr. *néos* + *logos* – nowe + słowo) – wyraz tworzony najczęściej w związku z koniecznością nazwania rzeczy lub zjawisk dotąd niewystępujących w rzeczywistości danego języka

pytanie retoryczne

(łac. *rhetoricus*) – pytanie zadane nie w celu uzyskania odpowiedzi, lecz np. aby skłonić odbiorcę do przemyśleń na określony temat

retoryka

(łac. *rhetorica*) – sztuka tworzenia według reguł przemowy, która ma służyć przekonaniu odbiorcy, a przy tym wykazywać się artystycznym ukształtowaniem; obejmująca zasady doboru słów, konstrukcji zdań, posługiwania się tropami i figurami retorycznymi oraz umiejętnej argumentacji

Mapa myśli

Polecenie 1

Znajdujący się poniżej tekst to fragment *Sztuki poetyckiej* (*Listu do Pizonów*) Horacego. Rzymski twórca pouczał w niej, jak w dziele literackim można uzyskać charakteryzujący się harmonią styl klasyczny. Przedstaw własnymi słowami reguły, które zaleca Horacy. Skorzystaj z informacji zamieszczonych w mapie myśli.

((Horacy

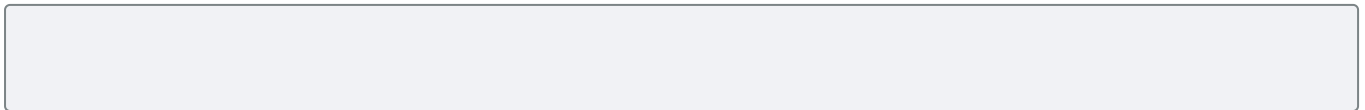
Sztuka poetycka

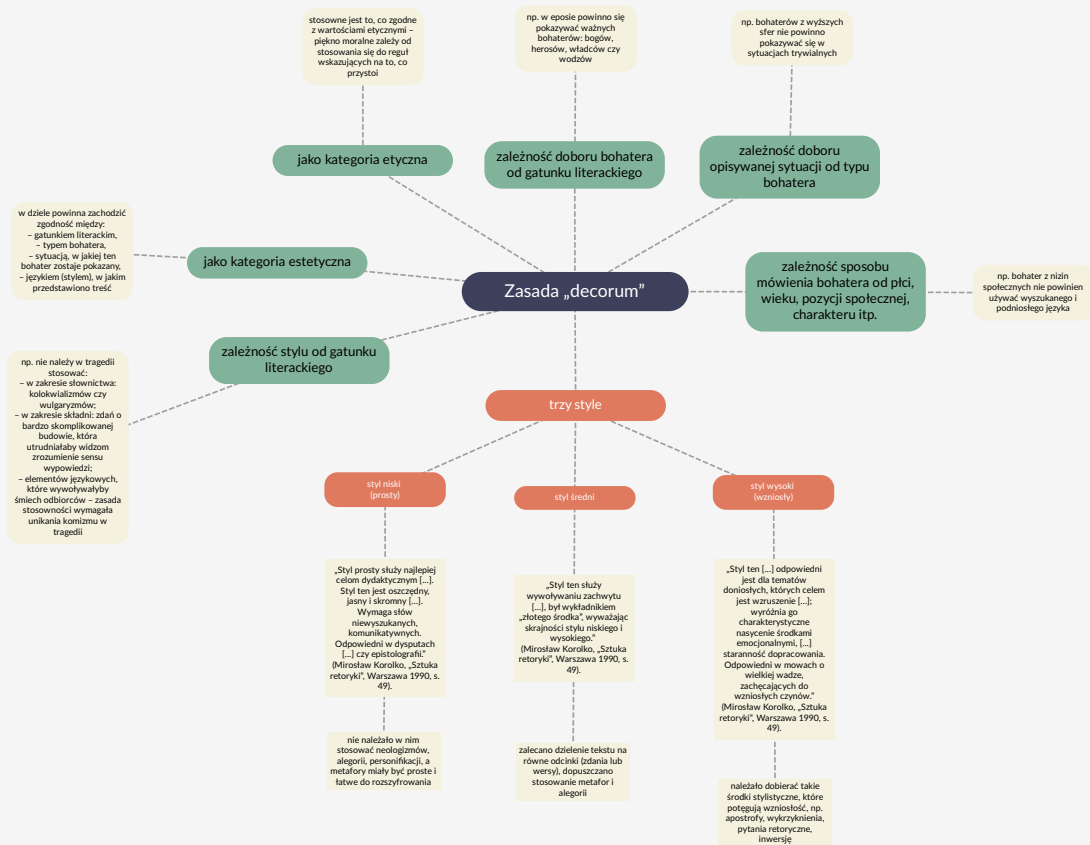
Wierszy tragicznych rzecz komediowa nie lubi;
zaś potoczną i godną komedii w trzewiku
pieśń odrzuca opowieść o uczcie **Tyesta**;
niechże miejsce należne ma gatunek każdy.
Czasem jednak komedia także głos podnosi
i rozgniewany **Chremes** wzdętą wargą łaje;
często też mąż tragiczny cierpi w zwykłej mowie,
tak **Telef** i **Peleus**, żałośni wygnańcy,
porzucają nadętość słów **ponadmiarowych**,
gdy chcą, by serce widza wzruszyło się skargą.
Nie dość, by piękne były poematy: miłą
niech, gdzie zapragną, wiodą słuchacza swą siłą.
Śmiejącym niech się śmieją, a płaczącym płaczą
ludzkie oblicza. Jeśli chcesz, bym płakał, najpierw
sam musisz cierpieć: wtedy mnie ból twój ugodzi,
Telefie lub Peleju; gdy źle się wypowiesz,
zasnę lub śmiać się będę. Zmartwionym obliczom
smutne przystoją słowa, zgniewanym gróźb pełne,
wesołym żartobliwe, surowym poważne.

Natura bowiem pierw nas formuje od środka
ku wszelkim stanom losu: cieszy lub w gniew wpędza
albo smutkiem przygniata do ziemi i dręczy:
dopiero potem wewnątrz przekłada na język.
Gdy z mówiącego stanem nie zgodzą się słowa,
rzymskich [ekwitów](#) z ludem chichot się rozlegnie,
jest różnica, czy [Dawus](#) coś mówi, czy heros,
sędziwy starzec, młodzian zapalczywy jeszcze
w kwiecie wieku, matrona można, skrzętna niańka,
kupiec podróżny, rolnik na żyznym poletku,
Kolch albo Asyryjczyk, rodem z Teb czy z Argos.

Idź za podaniem albo zmyślaj rzeczy spójne,
pisarzu. [Achillesa](#) kiedy znów przedstawiasz,
ma być ochoczy, gniewny, surowy i twardy,
łamający dane prawa, łupiący orężem.

Źródło: Horacy, *Sztuka poetycka*, [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie*, tłum. A. Lam, Warszawa 2019, s. 477.

Polecenie 2

Wyjaśnij, dlaczego Achilles, Agamemnon, Odyseusz czy Eneasze, bohaterowie najbardziej znanych eposów antycznych, nawet gdy wykonują zwyczajne zajęcia, wypowiadają się w podniosłym stylu. Wykorzystaj w tym celu cytaty z *Iliady* Homera zawierający opis fragmentu narady wojennej wśród dowódców greckich. Skorzystaj z informacji zawartych w mapie myśli.

((Homer

Iliada

Zbudził się ze snu [Atryda](#). W krąg brzmiało boskie wezwanie.
Dźwignął się z łoża, siadł prosto, wstał, miękki [chiton](#) nałożył
Piękny i nowy, owinął się wkoło płaszczem szerokim,
Piękne przywiązał sandały do nóg oliwą natartych,
Miecz przez ramiona przerzucił srebrnymi zdobny ćwiekami,
Potem wziął berło po ojcach dziedziczne i wiecznotrwałe
I do okrętów z nim ruszył, do [spiżozbrojnych Achajów](#).
[Eos](#) bogini wstąpiła na Olimp błogostawiony,
Światło zwiastując Dzeusowi i reszcie bóstw nieśmiertelnych,
gdy dźwięcznogłosym heroldom rozkazał przemożny Atryda
Wezwać na radę natychmiast o bujnych włosach Achajów. [...]
Tam zgromadziwszy ich wspólnie rozpoczął rozumne obrady:
„Moi druhowie, słuchajcie! Gdy spałem, stanął przede mną
W noc ambrozyjską ułudny [Sen](#), do boskiego [Nestora](#)
Z kształtu, ze wzrostu i pięknej postawy najbardziej podobny.
Stanął nad moim wezgłowiem i w takie odezwał się słowa:
»Śpisz słodko, synu Atreusa, który był jeźdźcem wybornym!
Temu, co w radzie zasiada, spać całą noc nie przystoi,
Wszakże narodom przewodzi i ma kłopotów tak wiele!
Rozważ, co teraz ci powiem, a szybko. Jam poseł Dzeusowy.
Z dała bóg tobie współczuje i troszczy się bardzo o ciebie –
Każe, byś szybko uzbroił o bujnych włosach Achajów,
Co do jednego, bo mógłbyś gród Trojan szerokouliczny
Jeszcze dziś zdobyć, gdyż wieczni mieszkańcy pałaców Olimpu

Różnić przestali się w sądach. Już wszystkich ku sobie skłoniła
Hera swoimi prośbami, a Troi zagraża zagłada
z woli Dzeusowej. Strzeż tego w swym sercu«. To rzekłszy uleciał
Lotem skrzydlatym Onejros, a mnie sen słodki opuścił.
Pójdźmy więc, może zdołamy uzbroić synów Achajów”.

Źródło: Homer, *Illiada*, tłum. K. Jeżewska, Wrocław 1986, s. 30–31.

Sprawdź się

Teksty do ćwiczeń

| Ekloga (inaczej sielanka) – poetycki utwór przedstawiający życie wiejskie

((Wergiliusz

Ekloga ósma

Co śpiewali Alfezyb i Damon pasterze,
Na których spór drapieżne **dumiało** się zwierzę,
Którym nie pomnąć paszy dziwiły się trzody
I spoczęły w korytach zatrzymane wody –
Damon z Alfezybem opowiemy pienie [...].
Zaledwie chłodnej nocy zszedł z nieba zmrok ciemny,
Zroszone trawki trzodzie niosły karm przyjemny,
Gdy na lasce oliwnej wsparty Damon smutny
Tak zaczął: – Dzień, **Jutrzenko**, przyspieszaj okrutny
Zamęściem Nizy – w mojej miłości zapale
Uwiedziony niegodnie, gdy bogom się żalę,
Choć mi swą obecnością pomoc nie raczyli,
Wzywam ich w tej ostatniej tchu mojego chwili.
Pomóż mi, moja fletni, pomóż w moim ża
I zacznij ze mną pieśni brzmiące na **Menalu**!
Gwarzących z sobą sosen, szumnych gajów wrzawa
Na wyniosłym Menalu nigdy nie ustawa,
On zawsze słyszy żale pasterzów miłośne
I **Pana**, który fletniom nadał tony głośne. [...]
Niza **idzie za** Mopsa – czegoż po tej dobie,
Kochankowie, już wróżyć nie możemy sobie?
[...]
To Damon. Co Alfezyb śpiewał po Damonie,
Dziewice, wy na górnym mówcie **Helikonie** [...].
Ja z niecnego Dafnisa goreję przyczyny,
Przeciwko Dafnisowi palę te **wawrzyny**.

Sprawcie to waszą mocą, czarowne uroki,
Niech Dafnis do mnie z miasta powraca bez zwłoki!
Jak gdy schnąca od ognia, co w jej żyłach tleje,
Błędna, szukając pary przez góry i knieje,
Ciołka pada na trawie przy chłodzącym stoku
Nie pomnąc zejść, choć późna noc przysparza zmroku,
Niech się zajmie w Dafnisa miłość taka łonie,
A ja niech się do żadnej ulgi nie nakłonię.
Sprawcie to waszą mocą, czarowne uroki,
Niech Dafnis do mnie z miasta powraca bez zwłoki!

Źródło: Wergiliusz, *Ekloga ósma*, [w:] tegoż, *Bukoliki*, tłum. K. Koźmian, Warszawa 1998, s. 87–91.

Wergiliusz

Eneida

Broń i męża opiewam, co z Troi wybrzeża
Do Italii, gnan losem, pierwszy na brzeg zmierza
Lawiński, po mórz głębi i lądach pędzony
Mocą niebian, pamiętny gniew znosząc Junony;
Wiele też w boju cierpiał, nim dźwignął mur miasta
I bogi wniósł do Lacjum, skąd plemię urasta
Latynów, ojce Alby i wielkiej gród Romy.
Muzo, wskaż mi przyczyny, jaki żal kryjomy
Lub boleść skłania bogów królową, iż męża
Zbożnego tylu przygód i prac uciemieża
Brzemieniem? Więc gniew taki i niebian pierś pali?
Był gród stary — tyryjscy nim kmiecie władali —
Naprzeciw ujść tybrowych Italii: Kartago,
Przepychem bogactw sławny i bitew przewagą.
Nad wszystkie on, jak mówią, był drogi Junonie,
Nad Samos czci go więcej: tam były jej bronie,
Tam wóz; ludom stolicę w nim bogini śmiała,
Jeśliby los dozwolił, już wtedy wznieść chciała.
Lecz wzięła wieść, że z Trojan krwi zbudzi się plemię,
Co kiedyś zamki Tyru obali na ziemię,

Że stamtąd sławny w bojach lud z królem przybędą
Na zgubę Libii przyjdzie: — tak **Parki** nić przędą.
Przed tym córka **Saturna** drży, w myśli jej stoi
Bój, który za swe **Argos** wiodła u bram Troi;
Nie zgasło w sercu złości i cierpień zarzewie;
Głęboko w duszy skryty, utwierdza ją w gniewie
Parysa sąd krzywdzący, zapomnieć się nie da
Ród wrogi, porwanego chwała **Ganimeda**.
Tym wzburzona, miotanych w krąg po morzu całym
Resztki Trojan, co zbiegły przed Achilla szalem,
Wstrzymywała od Lacjum z dala; przez lat wiele
Błądzili, gnani losem w mórz wszystkich topiele:
Taki trud był, gród Romy na trwałym wznieść zrębie.

Źródło: Wergiliusz, *Eneida*, oprac. S. Stabryła, tłum. T. Karyłowski, Wrocław 1981, s. 3–5.

Wergiliusz

Georgiki

Gdy **Waga** zrówna we dnie godziny i we śnie
Świat między światło i cień podzieli, rolnicy,
Pędźcie woły i jęczmień siejcie na równicy,
I tak po okres deszczów bezlitosnej zimy,
W ten czas i lnu ziarenka ziemią otulimy,
I **mak Cerery**; puścim nie tracą chwil pługi,
Póki ziemia jest sucha i chmur wiszą smugi.
Bób wiosną sadzą; wtedy zwilgotniałe rosą
Skiby **konicz** przyjmują, uprawia się proso,
Złotym rogiem **Byk** świetlny blasku rok otwiera,
Pies ustępuje gwiazdzie, która nań spoziera.
Lecz jeśli pod pszenicę lub silne orkisz
Orzesz ziemię i liczysz, że ci kłós dopisze,
Pozwól **córom Atlasa** zejść z drogi Jutrzence,
Konstelacji Ariadny pogasić gwiazd wieńce,
Należne ziarno w skibach pośpiesznie rozsiejesz,
Niechętniej ziemi znowu dasz roku nadzieję.

Źródło: Wergiliusz, *Georgiki*, tłum. A.L. Czerny, Warszawa 1956, s. 26.

Ćwiczenie 1

Wybierz poprawne zakończenie zdania. W starożytnej Grecji pojęcie „sztuka” oznaczało:

- ☐ utwór o dowolnej tematyce
- ☐ dzieło służące rozrywce
- ☐ wykonywanie dowolnych czynności według reguł
- ☐ wytwór artysty
- ☐ dzieło przeznaczone do kontemplacji

Ćwiczenie 2

Zaznacz polskie odpowiedniki łacińskiego słowa *decorum*.

☐ jakość

☐ przystawalność

☐ piękno

☐ poetyckość

☐ naśladowanie

☐ adekwatność

☐ zgodność

☐ stosowność

☐ odpowiedniość

Ćwiczenie 3

Zaznacz w tekście poprawne słowa lub grupy słów.

Stosowność jako kategoria literacka i retoryczna ☐ nie odnosi się / ☐ odnosi się
wyłącznie do sfery estetycznej. Według Cyncerona *decorum* łączy się też z etyką –
☐ rzymski / ☐ grecki retor utożsamiał je z ☐ moralnością / ☐ talentem .

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, czy Wergiliusz, wybierając na głównego bohatera eposu *Eneida* wielkiego trojańskiego wojownika, złamał zasadę *decorum*? Swoją odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 5

Podaj co najmniej dwa środki stylistyczne, których zastosowanie dowodzi, że *Eneida* została napisana stylem wysokim. Zacytuj fragmenty dzieła Wergiliusza, w których występują wybrane przez ciebie środki stylistyczne.

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, dlaczego wśród utworów antycznych nie ma tragedii poświęconej smutnym losom szlachetnego niewolnika. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 7

Porównaj styl *Bukolik* i *Georgik* Wergiliusza. Wyjaśnij, od czego zależało zastosowanie wybranego stylu w każdym z tych dzieł.

Zredaguj odpowiedź na pytanie: czy dzieło, w którym zastosowano by różne style, np. wysoki i średni, spotkałoby się ze zrozumieniem ze strony zwolenników zasady *decorum*? Uzasadnij swoją opinię.

Praca domowa

Spośród podanych utworów wybierz jeden i w krótkim tekście wykaż, że wskazany przez ciebie utwór został napisany z uwzględnieniem zasady *decorum*.

((Anakreont

[Nie ten mi bliski]

Nie ten mi bliski, kto przy pełnym dzbanie
Mówi o waśniach i bolesnej wojnie,
Lecz ten, kto dary [Muz](#) i [Afrodyty](#)
Łącząc, o biesiad uroku pamięta.

Źródło: Anakreont, [Nie ten mi bliski], [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, oprac. J. Danielewicz, Wrocław 1984, s. 111.

Symonides (ok. 556–468) – pochodzący z wyspy Kos (Keos) grecki poeta, twórca epigramatów i pieśni

((Symonides

[Wątle są siły człowiecze...]

Wątle są siły człowiecze,
Od zmartwień próżno uciekać,
Trud za trudem wypełnia czas życia znikomy.
Śmierć niechybna jednak nad każdym zawisła:
Równa część jej przypadła szlachetnym i podłym.

Źródło: Symonides, [Wątle są siły człowiecze...], [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, oprac. J. Danielewicz, Wrocław 1984, s. 125–126.

Tyrtajos (VII w. p.n.e.) – wywodzący się z Aten, ale związany ze Spartą poeta grecki, twórca dzieł nawołujących do walki w imię ojczyzny

((Tyrtajos

[Z takim człowiekiem nie będę się liczył...]

Z takim człowiekiem nie będę się liczył, ni o nim wspominał,
Który słynie z szybkości nóg, lub z biegłości w zapasach,
Choćby on siłą i wzrostem **Cyklopom** nawet był równy
Albo szybszy był w biegu niżli **tracki Boreasz**,
Choćby nad **Titonosa** urodę wdzięczniejszy się zdawał,
Więcej też bogactw posiadała niż **Kinyras lub Midas**,
Choćby był bardziej królewski niż **Pelops**, potomek Tantala,
Albo uroczy by posiadał głos samego **Adrasta**,
Choćby też wszelką sławą się cieszył – prócz sławy wojennej.[...]
To wszak wspólną jest chwałą dla miasta i ludu całego,
Jeśli kto stając w rozkroku w pierwszym szeregu walczących
Wytrwa, całkiem niepomny myśli o szpetnej ucieczce,
Serca mężnego ni duszy w boju nie myśli oszczędzać,
Nadto w sąsiedzie z szeregu słowami odwagę rozpala;
Taki to człowiek dopiero dzielny jest w boju żołnierzem.

Źródło: Tyrtajos, *[Z takim człowiekiem nie będę się liczył...]*, [w:] *Liryka starożytnej Grecji*, tłum. W. Appel, Wrocław 1984, s. 290–292.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: *Decorum* w wybranych tekstach literatury starożytnej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
- 7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;
- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

IV. Samokształcenie.

- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
- 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

- 3) Homer, *Iliada* (fragmenty), *Odyseja* (fragmenty);
- 5) Horacy – wybrane utwory;

Zakres rozszerzony

Teksty polecane do samokształcenia

- 8) Umberto Eco, *Sztuka i piękno w średniowieczu*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie pojęcia *decorum* i roli tej kategorii w klasycznych tekstach,
- charakteryzuje styl wybranych dzieł Wergiliusza na podstawie przytoczonych fragmentów,
- wyjaśnia przyczyny zastosowania przez Wergiliusza określonego stylu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Decorum w wybranych tekstach literatury starożytnej”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się informacjami z bloku tekstowego i mapą myśli.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od odczytania krótkiego tekstu:
 „Wielce szanowny i łaskawy sąsiedzie, racz w łaskawości swojej zamykać podwoje naszego domostwa, albowiem srogi Boreasz wywiewa resztki ciepła z naszych ciał i dusz.
 Wdzięczni sąsiedzi spod ósemki”.
 Pyta uczniów, jaki charakter ma tekst (w odpowiedzi powinny się pojawić określenia: żartobliwy, ironiczny, ale też nاپuszony, sztuczny). W jaki sposób uzyskano ten efekt? (Wykorzystując podniosły styl do opisanie przyziemnej sytuacji). Czy ten efekt był zamierzony? Czy taki komunikat może być skuteczny?
 Nauczyciel informuje uczniów, że w starożytnej poetyce obowiązywała zasada *decorum*. Uczniowie wspólnie starają się ją zdefiniować (mogą wykorzystać informacje z e-materiału).
 Notują najważniejsze ustalenia.
2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi wybraną osobę, by odczytała fragment *Sztuki poetyckiej* Horacego zamieszczony w sekcji „Mapa myśli”. Pozostali uczniowie, słuchając, starają się wynotować zalecenia Horacego dotyczące zasad stylu klasycznego. Następnie nauczyciel poleca, by uczniowie wykonali w parach polecenie 1 towarzyszące mapie myśli. Po upływie wyznaczonego czasu uczniowie prezentują swoje odpowiedzi, a nauczyciel weryfikuje ich poprawność.
2. Wybrana osoba odczytuje polecenie 2 towarzyszące multimediu. Uczniowie wspólnie poszukują właściwej odpowiedzi.
3. W ostatniej części fazy realizacyjnej uczniowie wykonują indywidualnie ćw. 4. i 5. oraz 7. i 8. z sekcji „Sprawdź się”, a nauczyciel ocenia pracę wybranych osób.

Faza podsumowująca:

1. W podsumowaniu lekcji nauczyciel zadaje pytanie z ćw. 6. z sekcji „Sprawdź się”: Dlaczego wśród utworów antycznych nie ma tragedii poświęconej smutnym losom szlachetnego niewolnika? Uczniowie, formułując odpowiedzi, wykorzystują informacje, które uzyskali podczas lekcji.
2. W ostatniej części lekcji nauczyciel prosi, by uczestnicy zajęć dokonali następujące zdania: Podczas tej lekcji dowiedziałem się, że... Istotne było to, że...; W tej lekcji niepotrzebne było...

Praca domowa:

1. Praca domowa z e-materiału.

Materiały pomocnicze:

- Mirosław Kocur, *We władzy teatru. Aktorzy i widzowie w antycznym Rzymie*, Wrocław 2005.
- Elżbieta Sarnowska-Temierusz, *Zarys dziejów poetyki. Od starożytności do końca XVII w.*, Warszawa 1985.
- *Trzy poetyki klasyczne, Arystoteles – Horacy – Pseudo-Longinos*, tłum. Tadeusz Sinko, Wrocław 1951.
- Jerzy Styka, *Estetyka stosowności (decorum) w literaturze rzymskiej*, Kraków 1997.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimediu „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.